

Астаф'єв О.

ORCID Id 0000-002-9622-402X

НОВІ КНИГИ СЕРІЇ «БІБЛІОТЕКА ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ»

Bolesław Leśmian. Болеслав Лесьмян. Zmory wiosenne. Весняні сновидіння. Poezje wybrane. Вибрані поезії. . Пол. та укр. мовами / Передм. та упоряд. Ростислава Радишевського. – К.: Талком, 2019. – 640 с.

Leopold Staff. Леопольд Стафф. Dziwięć muz. Дев'ять муз. Poezje wybrane. Вибрані поезії. Пол. та укр. мовами / Передм. та упоряд. Ростислава Радишевського. – К.: Талком, 2019. – Кн.1. – 512 с.; Кн.2. – 496 с.

Минуло двадцять років від часу заснування серії «Бібліотека польської літератури, що видається в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Ініціював проект завідувач кафедри полоністики, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України Ростислав Радишевський.

До редакційної колегії входять доктори філологічних наук, професори Олександр Астаф'єв, Артур Брацкі (Польща), Марія Брацка, Людмила Грицик, Іван Дзюба та Микола Жулинський (академіки НАН України), Володимир Єршов, Микола Зимомря, Юрій Ковалів, Ярослав Лавський (Польща), Анатолій Мойсієнко, Євген Нахлік (член-кореспондент НАН України), поет Дмитро Павличко (почесний професор Варшавського університету), Ростислав Радишевський, Агнешка Чайковська (Польща).

У цій серії уже побачили світ такі видання: Юліуш Словацький. Поезії (1999), Ярослав Івашкевич. Поезії (2000), Передзвони польської лютні. Антологія (2001), Польські поети української школи: Антоній Мальчевський, Северин Гоцинський, Юзеф Богдан Залеський (2009), Лев Венглінський. Твори у 2-х томах (2011), Томаш Падура. Вибрані твори (2012), Володимир Висоцький. Поема. Лірика. Сатира (2012), Станіслав Трембецький. Софіївка. Поема (2015), Аполло Коженювський. Польща і Москва (2015), Ярослав Івашкевич. Вежі. Поезії у пер. Дмитра Павличка (2017).

Незаспокоєна духовна спрага українських читачів спонукала до появи нових видань у 2019 році.

Йдеться насамперед про вибрані поезії Леопольда Стаффа «Дев'ять муз» (у 2-х книгах). Леопольд Стафф (1878-1957) народився у Львові, закінчив гімназію і Львівський університет. Подорожував Європою, багато читав, писав і перекладав, працював у редакціях різних часописів, займався видавничою діяльністю. У 1914-1918 роках жив у Харкові, де видав збірку поезій «Веселка сліз і крові». Після того, як німецькі нацисти у 1944 році, придушуючи польське повстання, зруйнували його будинок у Варшаві, по вул. Кошиковій і знищили бібліотеку і архів

(більше тисячі листів до нього Станіслава Виспянського, Стефана Жеромського, Яна Каспровича, Казімежа Пшерви-Тетмайера та ін.), переїхав жити до Кракова.

Леопольд Стафф – один із яскравих представників групи «Молода Польща», до якої, нагадаю, входили Станіслав Пшибишевський, Ян Каспрович, Болеслав Лесьмян, Зенон Пшесмицький (Міріам), Владислав Оркан, Луціян Ридель, Казімеж Пшерва-Тетмайер, Станіслав Виспянський та інші. До «Молодої Польщі» також входив поет, прозаїк, перекладач, літературознавець Богдан Лепкий, уродженець села Крогулець нині Гусятинського району, за іншими даними – села Кривеньке на Чортківщині.

Двокнижжя «Дев'ять муз» відкриває стаття упорядника й одного з найпродуктивніших перекладачів Ростислава Радишевського «Леопольд Стафф – поет трьох поколінь», у якій він характеризує його життєву і творчу долю. Слушно наголошено, що поет пройшов тривалий шлях еволюції від першої збірки «Сни про могутність», яка розкривала перед читачем його зовнішній чуттєвий досвід, а дійсність поставала світом матеріальних речей, світла і кольору, ліній, площин, мас, рухів, звуків, запахів, до останніх – «Мертва погода» і «Верболіз», де в образному плані переважає внутрішній досвід, «ходіння по муках», і в той же час Божий промінь, який зцілює скорботну безодню поетової душі, перетворюючи його на ясновидця духовних, ангельських начал у людині.

У двокнижжі вміщено переклади із збірок Леопольда Стаффа «Сни про могутність», «День душі», «Птахам небесним», «Квітуча гілка», «Усмішка годин», «Лебідь і ліра», «Веселка сліз і крові», «Польові стежки», «Пером сови», «Надихаючись польотом», «Вушко голки», «Високі дерева», «Барви меду», «Мертва погода», «Верболіз», «Дев'ять муз».

Мову поета, зіткану з неповторної словесної тканини, яка має свої специфічні фонетичні, граматичні, синтаксичні, ритмічні, стилістичні нюанси і відкриття, шедеврально в образному плані (чуттєвість і нечуттєвість, індивідуалізація, символіка, завершеність і фрагментарність, динаміка) і своєрідну за духовно-предметним складом (категорії Бога, природи, людини, космосу) відтворили відомі перекладачі Остап Луцький, Микола Бажан, Віктор Коптілов, Григорій Кочур, Ростислав Радишевський, Іван Глинський, Михайло Москаленко, Володимир Гуцаленко, Микола Луків, Микола Рябчук, Анатолій Мойсієнко та ін.

Досі ніхто досі не порушив питання про тернопільську перекладацьку школу, а вона є, до неї слід зарахувати Осипа Маковея, Івана Пулюя, Богдана Лепкого, Михайла Рудницького, Богдана Бернадського, Богдана Бойчука, Євгена Бородієвича, Юрія Покальчука, Бориса Демкова, Петра Тимочка, Павла Джуля, Миколу Палія, Володимира Вихруща, Олексу Корнієнка, Валентина Корнієнка, Михайла Левицького та ін. У двокнижжі «Дев'ять муз» вміщено переклади тернополян Михайла Рудницького, Романа Лубківського, Івана Гнатюка, Галини Гордасевич, Олександра Астаф'єва.

Як не просто відтворити барви, звуки, запахи, найтонші нюанси людської душі (почуття, помисли, фантазії, пристрасті), проілюструємо на кількох прикладах.

В оригіналі:

Przyjdę do ciebie w północ ciemną, z nowiem...
Drogę przez pomrok wskaże mi tęsknota...
A ty, choć o swym przyjściu ci nie powiem,
Wyjdiesz i sama otworzysz mi wrota.

Choć ciemno będzie, nie spytasz, kto jestem...
Dotkniesz mej dłoni i zaraz się dowiesz...
W głębokiej ciszy o nic słów szelestem
Nie spytam ciebie — a ty mi odpowiesz...

Cicho mnie w blade pocałujesz skronie,
A choć nie wyznam ci, że mnie coś tłoczy,
Ty mi utulisz głowę na swym łonie
I sama w wieczny sen zamkniesz mi oczy...
(«Корчанка»)

У перекладі Петра Тимочка:

Прийду тоді, як ніч молодикова
Впаде на світ... Мене вестиме туга...
Хоч не скажу про свій прихід ні слова,
Сама відчиниш хвірточку для друга.

І хто прийшов, не задаси питання,
У сутінках мою узявши руку...
Тебе про все спита моє мовчання.
І ти про все відповіси без звуку...

Обнявши, поцілуєш мене в скроню —
І змовчу я про біль свій тої ночі,
Ти ж, прислонивши до чола долоню,
На вічний сон затулиш мої очі...
(«Люба»).

В оригіналі:

Czekam na ciebie... Tam Południa słońce
I morze mówi z tobą... U mnie długa słota,
Samotność, jesień, chmury i drzewa więdnące...
Dziś pogoda... lecz słońce chore — jak tęsknota...

Nim wyslesz, włóż list w trawę wonną albo w kwiaty,
Bo tu żadne nie kwitną już... Niech go przepoi
Spokój, woń słońca, szczęście twej bliży i szaty —
Albo go noś godzinę w fałdach sukni swojej...

A papier niechaj będzie niebieski... Bo może
Znów przyjdą chmury szare, smutne, znów na dworze
Słota lkać będzie, kiedy list przyjdzie od ciebie;

Skarżyć się będą drzewa, co więdną i mokną,
A ja, samotny, może znów będę przez okno
Patrzył za małym skrawkiem błękitu na niebie...
(«List z jesieni»)

У перекладі Галини Гордасевич:

Чекаю листа від тебе... Там ще сонце і літо
І море розмовляє з тобою... А в мене смуга
Самотності, осені, дерева повито млою.
Сьогодні погода... Та сонце хворе — як туга.

Хай лист перед тим в траві чи квітах полежить,
Бо тут вже ніщо не цвіте... Хай ароматом
Повіє на мене від сонця, тіла твого і одежі,
І буду його читати, і буду тебе споминати.

А папір хай блакитний буде... Бо, може,
Знов хмаровиння понуре усе переможе,
Негода плакати буде, як отримаю лист від тебе;

Скаржитись будуть дерева, що мусять листя губити,
А я буду знову самотній, — що маю робити? —
Слідкувати через шибку за блакитним скравочком неба.
(«Лист з осені»).

В оригіналі:

O szyby deszcz dzwoni, deszcz dzwoni jesienny
I pluszcze jednaki, miarowy, niezmienny,
Dżdzu krople padają i tłuką w me okno...
Jęk szklany... płacz szklany... a szyby w mgłę mokną
I światła szarego blask sączy się senny...
O szyby deszcz dzwoni, deszcz dzwoni jesienny...

Wieczornych snów mary powiewne, dziewicze
 Na próżno czekały na słońca oblicze...
 W dal poszły przez chmurną pustynię piaszczystą,
 W dal ciemną, bezkresną, w dal szarą i mglistą...
 Odziane w łachmany szat czarnej żałoby
 Szukają ustronia na ciche swe groby,
 A smutek cień kładzie na licu ich młodem...
 Powolnym i długim wśród dżdżu korowodem
 W dal idą na smutek i życie tułacze,
 A z oczu im lecą łzy... Rozpacz tak płacze...
 («Deszcz jesienny»).

У перекладі Івана Гнатюка:

Об шиби видзвонює дощ монотонний,
 Хлюпоче — ритмічний, осінній, бездонний,
 І стукають краплі у вікна всю днину,
 І стогнуть, і плачуть шибки без упину,
 І ледь пробивається просвіток сонний...
 Об шиби видзвонює дощ монотонний...

Даремно вечірні незаймані мари
 Чекали погідного сонця з-за хмари...
 У далеч пішли крізь пустелю хмуристу,
 У далеч безмежну, і сіру, і млисту...
 У чорнім лахмітті жалоби — насилу
 Шукають затишку собі на могилу,
 А смуток їх лиця засновує тінню...
 Поволі і довго крізь мжичку осінню
 Ідуть, мов на цвинтар, на горе бродяче,
 А сльози їм ллються... Розпука так плаче...
 («Осінній дощ»).

Загалом перекладачам вдалося майстерно відтворити довершену форму віршів Леопольда Стаффа, красу означуваних предметів та ідей, символіку, привабливість звучання і сприймання, благозвучність і філігранну витонченість думки автора.

І ще одне видання, яке щойно з'явилося, це книга вибраних поезій Болеслава Лесьмяна «Весняні сновидіння», просякнута екзальтованими формами музики та релігії. У вступній статті «Поезія Болеслава Лесьмяна – вічна любов між життям і потойбіччям» упорядник Ростислав Радишевський майстерно і тонко висвітлює біографію поета з тим акцентом, що вона не повинна заступати і витіснити собою його поетичну спадщину, предметом аналізу є не життя поета, а його творчість,

і дослідник дуже тонко вловлює грань, що відокремлює людину від художнього світу, не змішуючи живу душу поета з творчим актом. А якщо й цікавиться життям Лесьмяна, то лише для того, щоб вникнути в таємницю поезії видатного представника «Молодої Польщі».

Болеслав Лесьмян (1877-1937) народився у Варшаві, у сполонізованій єврейській родині. Рано втратив матір, дитинство провів у Києві, де батько займав високу посаду в управлінні Південно-Західної залізниці, у 1896 році закінчив Другу київську класичну гімназію, а в 1901 році – юридичний факультет Університету св.Володимира. Під час навчання брав участь у суспільно-політичному й культурному житті Києва, зокрема у ювілейних вечорах, присвячених Адаму Міцкевичу і Юліушу Словацькому, які влаштували разом з поляками Михайло Старицький та Олена Пчілка. За участь у політичній маніфестації 1895-1896 р. опинився у Лук'янівській тюрмі, а за участь у студентському заворушенні 1900 року його ледь не відправили на рік на заслання на Кавказ; при втручанні батька вдалося зам'яти справу і Болеслав офіційно відмовився від політичної діяльності. Після закінчення університету виїхав до Варшави, де якийсь час працював юристом в управлінні залізниці, в згодом подався до Італії і Франції. У Парижі одружився з художницею Зоф'єю Хилінською, у 1905 році переїхав з нею до Варшави, співпрацював у часописах «Химера», «Література і мистецтво»; став співзасновником і режисером новаторського театру у Варшаві. У столиці Польщі і помер.

Ростислав Радишевський проаналізував його збірки «Сад на роздоріжжі», «Лука», «Тінявий напій», «Лісове дійство» і дійшов цікавого висновку: поетична творчість Болеслава Лесьмяна незрівнянно багатша від поета, бо сам він навряд чи володіє настільки пронизливою свідомістю, яка б проникала у глибину і витонченість власного творчого процесу. Тут можна говорити ймовірніше про увагу Лесьмяна до зовнішньої форми творів, зокрема символіки (його есе «Із роздумів про поезію»), ритму («Ритм як світогляд»; «Біля витоків ритму» та ін.). Митець знає про свій твір значно менше, ніж його поезія висловлює. Особливо, коли йдеться про філософський трикутник «природа – людина – Бог» у його ліриці, його метафізику, пантеїзм, релігію кохання, верховенство уяви над інтелектом, алогічність, бо він – «поет неіснуючих світів із пограниччя яви і сну, які виступали антитезою – жорстока ява і красивий сон, що виражався витвореною за рахунок фантазії метафоричною мовою». Його поетична мова, в якій домінують абстрактні лексеми і неологізми (небуття, ніщота, неіснування, пуста, порожнеча, непізнання, безсвіт, безквіття, безчас, безмогила, безсвітло) стають ейдосами, символами, міфами. Ось чому важливо не ототожнювати біографію поета і його твори.

У томі вибраного представлено усі книги Болеслава Лесьмяна, твори, що опинилися поза збірками (цикли «Сни», «З вудкою», «З українських сонетів», «Убогість любові», «Зі щоденника», вірші з казкової повісті «Пригоди Сіндбада мореплавця», а також ранні російськомовні вірші).

Над тим, щоб його поезія була почутою в Україні, працювала ціла група перекладачів: Ігор Качуровський, Дмитро Павличко, Віктор Коптілов, Ростислав Ради-

шевський і Юрій Бедрик (вони переклали найбільшу кількість текстів), Василь Боровий, Галина Гордасевич (15 перекладів), Юлія Булаховська, Олександр Астаф'єв, Мар'яна Кіяновська, Володимир Гуцаленко, Яків Гудемчук, Наталя Більченко та ін.

Перекладачі ставили собі за завдання не вигадувати «своє» з приводу оригіналу, не бути темпераментними фантазерами, яким, по суті, нема стосунку ні до автора, ні до його поезії, а стати співучасниками творчого процесу, майстерно відтворити його екзистенційно-метафізичну й антропологічну проблематику, смислотворчу силу фантазії, есхатологічні настрої, інтелектуальну метафоричність, оніричні образи, еротичні переживання. І з цим завданням перекладачі успішно впоралися. Наведу кілька прикладів.

В оригіналі:

Biegnie dziewczyna lasem. Zieleni się jej czas...
Oto jej włos rozwiany, a oto — szum i las!

Od mrowisk słońce dymi we złotych kurzach — mgłach,
A piersi jej rozpiera majowy, cudny strach!

Śnił się jej dzisiaj w nocy wilkołak w głębi kniej,
I dwaj rycerze zbrojni i aniołowie trzej!

Śnił się jej śpiew i płasy i wszelki ptak i zwierz!
I miecz i krew i ogień! Sen zbiegła wzdłuż i wszertz!..

...Dziewczyno, byłem z tobą w snu jarach, w głębi kniej, —
Jam — dwaj rycerze zbrojni i aniołowie trzej!..

Jam — śpiew i płas zawrotny! Jam wszelki ptak i zwierz!
Ja — miecz i krew i ogień! Sen zbiegłem wzdłuż i wszertz...

Sen zbiegłem, goniąc ciebie, twój wierny tygrys-maj!..
Ja jestem las ten cały, — las cały aż po skraj!
(«Zmory wiosenne»)

У перекладі Ростислава Радишевського:

Женеться лісом дівчина. їй зелениться час...
Куйовдиться волосся, у лісі шум нараз.

І сонце із мурашника здимає пил ясний,
А груди розпирає страх дивний, весняний!

Їй уночі наснився з гущавини вампір,
І двоє збройних лицарів, й три ангели з-під зір.

...З тобою був я в лісі, в кущах, у снах — повір!
Я — двоє збройних лицарів, три ангели з-під зір!

Я — спів, разуючий танець! Я — звір, де птах співав!
Я — меч, вогонь із кров'ю, і сон, що утікав!

Я сон пробіг, тебе гнав тигроподібний май!
Я лісом став відтоді — ліс аж під небокрай!
(«Весняне сновидіння»).

В оригіналі:

Czekasz z dłonią na klamce i, gdy drzwi otwiera,
Tulę tę dłoń, co jeszcze ma chłód klamki w sobie,
A ty wzamian przyciskasz moje ręce obie
Do serca, które zawsze u drzwi obumiera.

Wchodzę Ciszkiem, jak gdyby krok każdy knuł zbrodnię,
Między sprzęty, co dla mnie są sprzętami czarów.
Sama ścieszysz swe łóżko według swych zamiarów,
By szczęściu i pieczytom było w niem wygodnie.

I zazwyczaj dopóty milczymy oboje,
Dopóki nie dopełnisz podjętego trudu.
Pełz w dłoniach twych pieczy, miłości i cudu!
Kocham je, kocham za to, że piękne, że twoje.
(«Hasło nasze ma dla nas swe dzieje tajemne»)

У перекладі Галини Гордасевич:

Ти з рукою на клямці. Як двері уже відкриті,
Я долоню тулю, що ще від клямки холодна,
А ти, любові моєї голодна,
Тулиш мої обидві до серця, щоби зігріти.

Як злодій або грабіжник, я скрадаюсь беззвучно,
Помежи речі входжу, де починаються чари.
Ти стелеш ліжко в напруженому мовчанні,
Щоб пестошам і коханню було в нім затишно й зручно.

І так мовчимо обоє та ці хвилини не марні.
Чекаємо, поки закінчиш розпочатого труду.
Потім твої долоні я цілувати буду.
Люблю їх за те, що твої, люблю їх за те, що гарні.
(«Ми собі знак подаємо таємно»).

Як бачимо, перекладачам справді вдалося адекватно відтворити дух поезії Болеслава Лесьмяна, показати передану в його неповторних образах красу природи і її перспективу, людське тіло і його форми, відчуття, вияви інстинкту і фізіологічну пристрасть. І, в той же час, не упустити з виду, що він архітектор не матеріальних та інстинктивних цінностей, а духовних, світ його душі не завжди вловимий для оптики чуттєвого досвіду, він свідок і фіксатор боротьби між духом і тілом, совістю й інстинктом, між дияволом і Богом і вміє ходити колами пекельної людської душі, як Богородиця по муках.

Редактори нових видань, що вийшли в серії «Бібліотека польської літератури» — Олександр Астаф'єв, Катерина Строганова, Лідія Дорошко, Андрій Піскун. Верстка і художній дизайн Володимира Жигуна. Коректори – Наталя Ольшевська, Юлія Боречко, Валентина Білотіл. Видавці і перекладачі ніби прийняли руку обох авторів, виправдали їхню довіру і вийшли їм назустріч, щоб їхні вибрані твори у всій повноті відкрилися українському читачеві, стали незамінним двомовним виданням для студентів-полоністів, викладачів, аспірантів, усіх, хто цікавиться польською літературою, кого бентежить незаспокоєна духовна спрага.